

Łukaszewicz, Witold

Dyskusja po referacie Witolda Kuli

Przegląd Historyczny 42, 222-223

1951

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

kładczego czy manufaktur. Gospodarstwo społeczne Polski musiało podjąć środki obronne przed napływem tych towarów. Jeśli magnateria polska podejmuje akcję tworzenia manufaktur, to trzeba do pewnego stopnia wiązać to z utrudnieniem wymiany z zagranicą, wynikającym z polityki pruskiej stosowanej zwłaszcza wobec Gdańska od lat siedemdziesiątych. Trzeba także wziąć pod uwagę fakt, że zwiększyło się zapotrzebowanie na towary, zwiększyła się konsumpcja wewnętrzna i w wielu wypadkach dowóz towarów zagranicznych nie mógł sprostać potrzebom.

WITOLD ŁUKASZEWICZ

Chciałem zabrać głos w sprawie porządku wygłoszonych tutaj referatów. Wydaje mi się, że powinniśmy byli zacząć dyskusję od referatu prof. Kuli, który dał nam obraz narastania układu kapitalistycznego w Polsce w wieku XVIII, a dopiero z kolei przejść do referatów prof. Bobińskiej, prof. Kotta, prof. Leśnodorskiego i jako do syntezy — referatu dra Korty. Moglibyśmy wtedy nad tym referatem poprowadzić dyskusję w oparciu nie tylko o własny dorobek naukowy, ale w oparciu o materiały, podane nam przez innych referentów. Już teraz daje się stwierdzić pominięcie wielu kwestii, które są istotnym elementem dla poznania polskiego Oświecenia. Ważne byłoby podanie podstaw źródłowych referatów w formie powielonego załącznika. W każdym razie chodzi o to, żebyśmy się zdołali zorientować, w oparciu o jaką bazę materiałów źródłowych zostały postawione tezy i czy ta baza, którą tutaj nam podano, wystarcza do wyprowadzenia takich wniosków; jakie wreszcie materiały nie zostały uwzględnione.

W referacie dra Korty nie poruszono zupełnie jednego z podstawowych zagadnień w tym okresie — działalności Watykanu i jego agentury, wpływu Watykanu na naszą reakcję w tym czasie i jednocześnie wiązania się naszego obozu oligarchii z Watykanem, roli Watykanu w akcji przeciwko obozowi reform. Myślę, że w dyskusji generalnej będę miał możliwość tę sprawę poruszyć i dlatego nie będę w tej chwili o niej mówił, ale nawiążę bezpośrednio do mojego przedmówcy. Uważam za bardzo ważny wysunięty przez dra Gierowskiego postulat, aby rozszerzyć naszą bazę badawczą. Mam na myśli źródła znajdujące się w posiadaniu archiwów diecezjalnych, a także tych zespołów, które dotyczą Kościoła i są złożone w archiwach państwowych. Nie jestem specjalistą w zakresie historii gospodarczej, ale postanowiłem zapoznać się z pewnymi zespołami materiałów, dotyczących polityki gospodarczej prowadzonej przez kler świecki i zakony oraz z całokształtem akcji kredytowej organizowanej przez kler. Sprawa manufaktur to jest także sprawa kredytów, bardzo często zasadnicza dla egzystencji manufaktury. Otóż przejrzawszy niektóre zespoły diecezjalne doszedłem do wniosku, że kler

na bardzo szeroką skalę organizował kredyt dla manufaktur mieszczańskich i magnackich, udzielając go bezpośrednio mieszczanom albo w sposób pośredni poprzez kahał żydowski itd. Formy lokowania tych pieniędzy były rozmaite. Jednocześnie trzeba stwierdzić, że kredyt ten był jednak w naszych warunkach niedostateczny, że zagadnienie rozbudowy naszego przemysłu w tym okresie planowania pierwszego okręgu przemysłowego centralnego w rejonie Warka — Jeziorna — Warszawa (co wyraźnie widać choćby z takiego zespołu archiwalnego, jak dwadzieścia kilka tomów korespondencji zagranicznej z czasów Stanisława Augusta) napotyka na trudność w zorganizowaniu, w otrzymaniu kredytów krajowych. Okazuje się, że i te rezerwy, którymi dysponuje kler, były niewystarczające dla szerszych przedsięwzięć. Dlatego też szuka się kredytów za granicą, szuka się przede wszystkim oparcia w kapitale obcym. Jest to przy manufakturze magnackiej bardzo ważne. W jakim stopniu ten kredyt obcy zasilał manufaktury magnackie? Magnaci bowiem ubiegają się o ten kredyt, prowadzą bardzo często pertraktacje za pośrednictwem zakonów mających rozległe stosunki gospodarcze za granicą, jak np. zakon teatynów, który jest pośrednikiem w pożyczkach magnackich na odcinku włoskim. Na te sprawy należy zwrócić uwagę, one bowiem pozwolą nam zrozumieć i ocenić, jaką rolę w czasie kształtowania się układu kapitalistycznego w Polsce w dobie Oświecenia odgrywał kredyt organizowany przez kler, a jaką kredyt zagraniczny, zwłaszcza przy manufakturze magnackiej.

Drugą sprawą, która posiada również poważne znaczenie dla historyków politycznych, jest fakt, że w referacie prof. Kuli uległy zatarciu fazy ożywienia gospodarczych w wieku XVIII. Nie widzimy tych faz ożywienia gospodarczego, które pozwoliłyby nam wyjaśnić fakt nasilenia reformy społeczno-politycznej w oparciu o ustalenie tych pierwszych w narastaniu układu kapitalistycznego.

STANISŁAW ARNOLD

Prof. Kula w swoim bardzo interesującym referacie podkreślał zagadnienie rozwoju manufaktur magnackich, charakteryzując niewątpliwie słusznie te cechy feudalne, które tkwiły u podstaw manufaktur organizowanych wtedy w dobrach latyfundialnych magnackich, w szczególności — jeżeli chodzi o przykłady źródłowe — manufaktur radziwiłłowskich. W ujęciu prof. Kuli niewątpliwie odsunięty został na plan dalszy problem innego typu, mianowicie manufaktur kupieckich. W związku z tym występuje zagadnienie dalsze, które niewątpliwie ma w tym okresie bardzo duże znaczenie: zagadnienie charakteru produkcji i zbytu produktów wytwarzanych przez poszczególne manufaktury. Prof. Kula dał nam szereg dość charakterystycznych, a nie-